

СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

ЛУНЬОВА В.А., ЗДОБУВАЧ*,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА

У статті проведено дослідження понять «інновація», «інноваційний процес», «інноваційний розвиток» з метою визначення їх економічної сутності та передумов для впровадження у виробничу діяльність. Розглянуто інноваційний процес як складову системи управління інноваційною діяльністю у сільськогосподарських підприємствах. Обґрунтовані основні авторські трактування понять «інновація», «інноваційний процес» та «інноваційний розвиток» стосовно агропромислових підприємств.

A study of concepts «innovation», «innovative process», «innovative development» with the aim of determination of them economic essence and pre-conditions for introduction in productive activity is search in the article. An innovative process is considered as component of control system in agricultural enterprises. Authorial interpretations of concepts «innovation», «innovative process», «innovative development» has been grounded in relation to agro industrial enterprises.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні актуальними проблемами економіки України є підвищення ефективності і конкурентоспроможності підприємств на основі інноваційних процесів, які здійснюють наукомістку діяльність. Виникає потреба у запровадженні нових передових технологій, виробництві продукції з новими якістьми. Але, на жаль, ще не створені надійні організаційні і економічні умови для розвитку інноваційної діяльності безпосередньо у сільськогосподарських підприємствах. З кожним роком спостерігається тенденція зниження науково-технічного рівня виробництва, що негативно позначається на якості продукції, її конкурентоспроможності та обсягах реалізації.

Технологічний розвиток вітчизняного АПК все більшою мірою починає залежати від інтелектуальної продукції інших розвинених країн.

Технічно-технологічна відсталість викликає і економічну відсталість держави. Уникнути технологічної залежності Україні можна, лише активно відновлюючи власний науково-технічний потенціал шляхом використання новаторської розумової праці,

* Науковий керівник – Онегіна В.М., д.е.н., професор

створюючи нові знання і нові технології і підтримуючи підприємництво в сільськогосподарській сфері. Тому важливу роль набуває глибоке вивчення можливостей використання інновацій як основи економічного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ролі інновацій в економічній системі знайшли одне з провідних місць в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних економістів і вчених. До них передусім належать праці І.Р. Бузько, А.В. Тичинського, В.А. Євтушенського, Н.В. Краснокутської, В.В. Іванової, О.В. Попової, Ю.В. Бухвостова, В.А. Іванова, А.Г. Фесенко, І.Т. Балабанова, О.П. Коробейникова, А.М. Ясира, А. Пригожина, Ю. Бажала, Р.А. Фатхутдінова, А. Йохни, В.В. Стадник, С.Д. Ільєнкової. Що стосується інноваційного розвитку, то це один з можливих типів розвитку підприємства, галузі, економіки в цілому. Його особливостям присвячені роботи Л.І. Федулової, С.М. Ілляшенко, Д.О. Карлюки, Д.М. Черваньова, А.А. Чухно, В.І. Беляєва. Значний внесок зробили також і зарубіжні фахівці М. Портер, Д. Тілд, Д. Бессант, К. Павітт, Дж. Сорос, В. Хіпел, Й. Шумпетер, Б. Санто, Е. Тоффлер.

Аналіз наукової літератури і власні дослідження дозволяють зробити висновок, що існує необхідність у конкретизації змісту понять «інновація», «інноваційний процес», «інноваційний розвиток» стосовно сільськогосподарських підприємств.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є розкрити та обґрунтувати сутність та особливості цих понять стосовно діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняній, як і у світовій літературі, існують численні погляди на сутність та зміст поняття «інновація». І це не дивно, адже, як зауважив відомий американський футуролог Елвін Тоффлер, серед проблем, з якими стикається суспільство, немає важливішої і складнішої, ніж проблема інновацій [18]. Поняття «інновація» вперше було вжито у ХІХ столітті в культурології та лінгвістиці для позначення процесу трансфера (лат. *transfero* – переносу, переміщую) – проникнення елементів однієї культури в іншу і набуття при цьому нових, не властивих раніше якостей. Термін «інновація» активно використовується в економіці, як в теорії так і на практиці, як самостійно, так і для позначення ряду понять: нововведення, новація, інновація, інноваційна діяльність, інноваційний процес, відкриття тощо.

Визначення поняття на державному рівні дає Закон України «Про інноваційну діяльність», де інновація розглядається як

новостворені (застосовані) і вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення – виробничі, адміністративні, комерційні та інші, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [7].

Ряд закордонних вчених трактують поняття «інновація» залежно від об'єкта та предмету свого дослідження (табл.1.).

Більшість економістів-науковців дотримуються єдиної думки про те, що інновація є остаточний результат інноваційної діяльності у формі нового чи вдосконаленого продукту (технологічного процесу, послуги), нового організаційно-технічного рішення виробничого чи комерційного характеру [13,14,19].

Ільєнкова С.Д. та Фесенко А.Г. приходять до висновку, що специфічний зміст інновацій складають зміни, а головною функцією інноваційної діяльності є функція зміни [9,20].

Стосовно сільськогосподарських інновацій Іванов В.А. розкриває сутність поняття, як реалізацію в господарській практиці результатів досліджень та розробок у вигляді нових сортів, порід та видів тварин і кросів птахів, нових та покращених продуктів харчування, матеріалів нової техніки, нових технологій в рослинництві, тваринництві та переробній промисловості, нових форм організації та управління різноманітними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг, які дозволяють підвищити ефективність виробництва [8]. Найбільш поширеними новаціями в аграрній сфері А.І. Гордійчук називає нові сорти та гібриди рослин і породи тварин, штами мікроорганізмів, марки і модифікації сільськогосподарської техніки, технології, хімічні та біологічні препарати (вакцини), економічні розробки (документально оформлені методики, різні рекомендації тощо) [5,6]. За думкою Кот О.В. інновації – це системні впровадження в аграрну сферу результатів науково-дослідницької роботи, що призводять до позитивних якісних та кількісних змін у характеристиці взаємозв'язків між біосферою та техносферою, а також поліпшують стан навколишнього середовища [12]. Шайтан Б.І. трактує поняття, як результат творчого процесу у вигляді нової продукції, технології, методу; це зміни в техніці, технології чи організації, які в майбутньому призведуть до задоволення певних суспільних потреб; це результат впровадження наукових знань та науково-дослідних робіт у виробничо-господарську діяльність [21].

Зміст визначень поняття «інновація» закордонними вченими

Науковець	Визначення поняття «інновація»	Ключова ознака
Поргер М. [15]	Це можливість здобути конкурентні переваги	Здобуття переваг
Тілд Д., Бессант Д., Павітт К. [1]	Це процес перетворення можливостей у нові ідеї, які широко впроваджуються у практику	Перетворення можливостей у нові ідеї
Хіпель В. [2]	Це застосування нового продукту або процесу на практиці	Застосування нового продукту або процесу
Шумпетер Й. [22]	Полягає в рекомендації концептуальних фізичних матеріалів, які існували на ринку	Нові комбінаційні зміни

Зробивши аналіз різних визначень, ми у своїй роботі поняття «інновація» трактуємо, як фактор технологічного виробництва, технологію або продукт виробництва, який має ознаки новизни. Його запровадження та/або реалізація дають можливість одержати економічний, соціальний, екологічний ефекти, враховуючи комплексність умов сталого розвитку сільського господарства.

Але, простежуючи основні підходи поняття, необхідно також приділити увагу «інноваційному процесу». Так, Бочаров М.К. та Кірейцев Г.Г. поняття «інноваційний процес» трактують як спосіб організації комплексу взаємопов'язаних між собою напрямків наукової, технологічної, організаційної, фінансової та комерційної діяльності, який спрямований на створення та впровадження на ринку нового або вдосконаленого продукту, технологічного процесу, використання в практичній діяльності організаційно-економічної форми для забезпечення прибуткової роботи підприємця, забезпечення його конкурентоздатності та досягнення визначеної мети [3,11]. Власова А.М., Краснокутська Н.В. розрізняють дві моделі інноваційного процесу: 1) модель дифузії – розвиток нововведень на макrorівні; 2) модель організації інновацій на окремій фірмі – розвиток нововведень на макrorівні [4]. Можна замітити, що у загальному розгорнутому вигляді, інноваційний процес містить

наступні етапи: фундаментальні та прикладні дослідження, дослідний зразок, маркетинг, промисловий зв'язок, виробництво і реалізацію. Ми поділяємо точку зору О.І. Янковської, яка вважає, що виконання кожного етапу інноваційного процесу у сільському господарстві має ряд особливостей. Це зумовлено, в першу чергу, особливостями самого сільськогосподарського підприємства, основними факторами виробництва, взаємодією з живими організмами, сезонним характером виробництва, високим рівнем ризику [23]. Таким чином, виходячи з наведених напрямків та етапів, можна визначити, що інноваційний процес – це процес виникнення ідеї, генерації нового знання, розробки та апробації дослідницьких зразків, запровадження у масове, серійне виробництво та реалізація продукції і технологій, які відрізняються науково-технічною новизною. Інноваційний процес розкриває зміст інноваційної діяльності та передбачає перетворення наукового знання у реальність.

Інноваційні процеси підпорядковуються теорією циклічного розвитку. Залежності окремих фаз розвитку повного інноваційного процесу в межах певного циклу наведено нами у табл. 2. Слід зазначити, що інноваційний процес у сільському господарстві, порівняно з іншими галузями, характеризується тривалими термінами розробок і апробації. Так, наприклад, для виведення нових порід тварин потрібно стільки часу.

Разом з поняттям «інновації», «інноваційний процес» часто використовується термін «інноваційний розвиток», який має свої особливості, а саме: новації пропонуються, відбираються і впроваджуються свідомо та цілеспрямовано. Інноваційний розвиток ґрунтується на світових результатах науково-технічного прогресу, власних інноваційних ідеях, проектах, кадрах. Так, Д.О. Карлюк визначає інноваційний розвиток як складний процес прикладного характеру створення і впровадження інновацій з метою якісних змін об'єкта управління та отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту, який пов'язаний з необхідною умовою виживання і розвитку підприємств у довгостроковій перспективі [10]. Ситник В.П. підкреслює, що інноваційний розвиток зумовлюється багатьма факторами, зокрема, це сформована система менеджменту в галузі трансферу (передавання) результатів науково-дослідних праць агороформуванням, створення повноцінного ринку науково-технічної продукції та його відповідної інфраструктури» [17]. Ржига Л. вважає, що інноваційний розвиток АПК реалізується в декількох напрямках, що взаємно впливають і

доповнюють один одного (механізація, автоматизація, хімізація та інше), на практиці представлено та обумовлюється створенням і використанням досконаліших виробів, поліпшенням їх техніко-економічних параметрів, механічних, хімічних і інших характеристик; підвищенням технічного рівня виробничих процесів, створенням нових і удосконаленням існуючих типів машин, обладнання, агрегатів і приладів і їх впровадженням; створенням, винаходом, впровадженням і використанням нового вигляду матеріалів, палива та енергії, вдосконаленням і більш доцільним використанням існуючих видів матеріалів і сортів рослин; розробкою впровадженням нових технологічних засобів виробництва і вдосконаленням існуючої технології, організації виробничих процесів [16].

Таблиця 2

Залежності окремих фаз розвитку повного інноваційного процесу в межах певного циклу

ЕТАПИ		ФАЗИ
Етап 1	Обговорення	Зародження ідеї
Етап 2	Експертний	Визначення можливостей та оцінка ідеї
		Кореляція ідеї стосовно стратегії підприємства
		Економічне та технічне обґрунтування
Етап 3	Науково-дослідний	Фундаментальні дослідження
		Аналіз прикладних та експериментальних досліджень
		Дослідно-конструкторські роботи
		Створення дослідного зразка
		Поліпшення якості
		Тестування, апробація
		Оформлення протоколів
Етап 4	Інформаційний	Патентування винаходів
		Забезпечення комерційної таємниці НОУ-ХАУ
		Перевага перед конкурентами по терміну розробки
		Документообіг
Етап 5	Навчальний	Навчання та підготовка персоналу, які будуть пов'язані з інновацією (технолог, інженер, провідний спеціаліст та ін.)
Етап 6	Впровадження	Маркетинг
		Поширення інформації, реклами про НОУ-ХАУ серед дилерів та споживачів
		Аналіз зовнішнього середовища
		Ризик-менеджмент
Етап 7	Ринок	Стимулювання продаж
		Заміна кадрової та цінової політики
		Забезпечення конкурентоспроможності

Ми у своїй роботі пропонуємо розглядати інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств, як конструктивну динаміку переходу підприємства з одного стану в інший, який забезпечується за рахунок інновацій. Тобто, основне призначення інноваційного розвитку підприємства полягає в тому, щоб сприяти його зростанню на основі розробки і реалізації інновацій.

Висновки. На основі проведеного теоретичного дослідження нами були проаналізовані такі економічні категорії, як: «інноваційний процес», «інноваційний розвиток», розкрита сутність поняття «інновація» сільськогосподарських підприємств. Встановлено, що впровадження інноваційних технологій – важливе завдання для будь-якого підприємства. На нашу думку тільки розуміння суті інновацій і механізму інноваційного розвитку дасть змогу сільськогосподарським підприємствам більш ефективно здійснювати свою діяльність, підвищувати результативність функціонування та конкурентоспроможність на ринку.

Література.

1. Tidd J. Managing innovation/ Tidd J., Bessant J., Pavitt K. – John Wiley & Sons, LTD, Chichester, 2001. – P. 38.
2. Хіпелъ В. U.S. high technology trade and competitiveness. Staff report/В.Хіпелъ. – U.S.Department of Commerce, 1985. P. 19.
3. Бочаров М.К. Наука управления. –М.: Знание, 1990. – 64с.
4. Власова А.М. Інноваційний менеджмент: навч. посіб./ А.М. Власова, Н.В. Краснокутська. – К.: КНЕУ, 1997. – 92 с.
5. Гордійчук А.І. Ефективність галузей сільського господарства та їх інноваційний розвиток / А.І. Гордійчук// Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. - Вип. 154. Ч.1 - <http://elibrary.nubip.edu.ua/7331/>.
6. Гордійчук А.І. Інноваційний розвиток галузей сільського господарства та ефективність їх функціонування/ А.І.Гордійчук// Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. - Вип. 146: Збірник наукових праць / відповід. ред. Д. О. Мельничук. - К. : НУБПУ, 2010. - С. 105-110.
7. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2007 р. № 40-IV (зі змінами і доповненнями)// Офіційний сайт Верховної Ради – www.rada.gov.ua.
8. Иванов В.А. Методологические основы инновационного развития агропромышленного комплекса/ В.А.Иванов// Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2008. - № 2 (2). –

С. 50-59.

9. Ильенкова С.Д. Инновационный менеджмент : [учеб. для студ. вузов, обучающ. по спец. «Менеджмент»] / [С. Д. Ильенкова, Л. М. Гохберг, С. Ю. Ягудин и др.]. — М. : ЮНИТИ, 2000. — 328 с.

10. Карлюк Д.О. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств льонопереробної галузі: автореф. дис... канд. екон. наук / Д.О. Карлюка. — Київ, 2006. — 24 с. 24(200).

11. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент, Житомир: ЖГПІ, 2001. — 440 с.

12. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення/ О.В. Кот// Проблеми науки. — 2008. - № 9. — С. 30-37.

13. Малиновський Ю.В. Сутність основних понять інноватики в контексті сучасних підходів щодо їх визначення/ Малиновський Ю.В., Сенів Л.А., Дзюбіна А.В.// Національний лісотехнічний університет України. Науковий вісник НАТУ України. — 2008. - Вип. 18.10. С. 264-270.

14. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. — К. : Вид-во «Лібра», 2002. — 472 с.

15. Портер М. Конкуренція/ М.Портер. — М.: Вільямс, 2001. — С.171.

16. Ржиг Л. Економічна ефективність науково-технічного прогресу / Ржиг Л. — М.: Вид-во: «Економіка», 1969. — С.20.

17. Ситник В. Про завдання наукових установ Академії щодо активізації трансферу інновацій у агропромислове виробництво. // Економіка АПК. — 2006. — № 11. — С. 4-8.

18. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ. — М.: АСТ, 2002 — 204с.

19. Федоренко В.Г. Інноваційна і інвестиційна стратегія України / В.Г. Федоренко // Економіка та держава. — 2003. — № 8. — С. 16-27.

20. Фесенко А.Г. Учетно-аналитическое обеспечение управления затратами и финансированием инновационной деятельности: Дис. канд. екон. наук. — Сургут, 2003. — 195 с.

21. Шайтан Б.И. Инновации в АПК и роль службы сельскохозяйственного консультирования/ Б.И. Шайтан// Инновационная деятельность в АПК: опыт и проблемы: материалы междунар. научно-практ.конф. (13-14 января 2005 г.). М., 2005. — С. 206-213.

22. Шумпетер Й. Теория экономического развития/ Й.Шумпетер. — М.:Прог-ресс, 1992. — С. 84-154.

23. Янковська О.І. Особливості інноваційного процесу в сільському господарстві//Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи», 4-5 червня 2009 року/За ред. Саух І.В. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. -325 с.